

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Extra Posten.

Torsdagen den 9 December 1819.

Om Svenska Språket.

(Forts. från N:o 19.)

Dock dessa egenskaper, förenade med ledighet och värdighet, återkommo till följe af de mera ihardiga och klarsinnigt anlagda bemödanden från 1730 och 1740-talet. Svenska Argus gjorde, i detta afseende, visserligen mycket, men en närmare forskning skall dock afgöra, att Dalin visserligen icke kan tillerkännas högsta förtjensten om Svenska språkets uppodling, ehuru hans lärjunge och beundrare, Justitia-Canzleren Liljestråle förmäler, att han, Dalin, ur gamla Språket upptagit och såsom nya åter infört i bruket orden: *odla*, *hofsam*, *dust* (conflictus), *Styriold* (imperium), *åledda* (adaptare), *Mynd* (Porträtt) och *Jäf* *). Till språkets riktande, böjande och bestämmande bidrog neml. önekligt ganska betydligt utarbetandet af den nya Svenska Lagen af 1734. Men hvad som egentligen gjorde epok i Svenska språkets utvecklings-historia, var inrättandet af Kongl. Vetenskaps-Akademien, genom det beslut dess första Stiftare togo, att alla dess handlingar borde skrivas på Svenska och den deraf följande föresatsen, att egna en lika sorgfällig vård;

som åt ämnenas grundliga behandling, åt omsorgen att föredraga dem i en, mot dem passande, jemn och värdig diction. Derföre upptog denna Akademi bland sina Ledamöter, ej blott tidens yppersta Vetenskapsmän, utan äfven dess bästa Stylist: Höpken, Tessin, Dalin, Celsius, Mörk, Schönberg och Botin, hvilken äfven, enligt Akademiens uppmuntran, författade sin afhandling *Om Svenska språket i Tal och Skrift* -- utan fråga den förnämsta grammatikaliska uppsats öfver Modersmålet, vi hittills ega. Äfven flere andra Ledamöter egnade sin uppmärksamhet åt det theoretiska utredandet af vissa delar i Svenska språkläran. Och de fleste Tal, från Kongl. Vetenskaps-Akademiens äldre period, äro också i afseende på Styl, Diction och Språk ganska ypperliga och värde att ännu, i dessa afseenden, tagas till mönster. Då dessa, vid den tiden, till följe af det allmänna intresse, som de i dem afhandlade ämnen uppväckte, begärligt af alla ej blott lästes, utan verkligen studerades, så följer deraf, att de, på uppenbarelsen af det allmänna språklynnet, skulle hafva ett oberäkneligt inflytande.

Denna ifver för Modersmålets förädlande delades med Kongl. Vetenskaps-Akademien af Vetenskaps-Societeten i Upsala, ehuru den icke så directe och i stort kunde verka, emedan dess handlingar skrefvos på Latin. Men dels ar-

*) Detta ord finnes dock åtminstone redan hos Stjernhjelrn.

betade den, för detta ändamål, genom de Recensioner öfver Svenska skrifter, hvilka infördes i *Acta litteraria Suecica*, och dels var Societeten tidigt betänkt på utarbetandet af ett Svenskt Lexicon. Slutligen uppdrogs utförandet af detta åt Ganzli-Rådet Ihre, som också utgaf en -- under titel af *Glossarium Sveo-Gothicum*, så allmänt bekant och berömd -- ny upplaga af Spegels Svenska Ordbok. Ihre har neml. med en ganska lärd möda, under hvarje Vocabel hos Spiegel, hopsamlat slägtledningen och betydelse-bestämningen, ur gamla isländska, angelsachsiska, tyska, nederländska o. s. v. källor; men knappast på hvart tionde blad förekommer ett ord, hvilket förut icke redan blifvit upptaget af Spiegel. Det är visst icke min mening, med denna anmärkning, att på ringaste vis vilja förminska det anseende, som Ihres Glossarium så rättvist njuter -- bort det! -- Men jag ville blott, att under det man så högt lofsäger Ihres, man icke alldeles må åt glömskan lemna en Spegels.

De andra båda bekantare lärda eller vittra Samfund, från denna tiden, neml. fordna Vitterhets-Akademien och Sällskapet *Utile Dulci*, verkade icke så fördelagtigt på språk-odlingen. De, i synnerhet sistnämnde Sällskap, inledde först bruket att i stort apa Fransyska former och talevändningar -- ett oskick, som grep allt mer och mer omkring sig, under Kon. Gustaf III:s period, genom det flitiga öfversättandet af Fransyska Tragedier, Komedier och Operor. Det är neml. från denna tiden man har idiotismerna: t. ex. *Jag går att lemna* i st. f. jag lemna, eller jag skall lemna; *det är åt mig*, i st. f. mig tillhör, eller jag bör; *behaget af edert tal* i st. f. edert tals behag, o. s. v. Nu uppkom äfven skillnaden emellan så kallade höga och låga ord, hvarigenom, om det consequent blifvit genomdrifvit, en fjerdedel af språket skulle gjordts obrukbar för det ädlare föredraget. Denna stadgades

äntru mera genom Svenska Akademien, ett Samfund, stiftadt för att foradla och stadga språket. En opartisk efterverld, som företager sig den lugna men allvarliga pröfningen af denna Akademies åtgärder för detta ändamål, torde icke linna skal, att i detta afseende tillägga den samma lolord, som tillkommer Kongl. Vetenskaps-Akademien. Genom så väl Sv. Akademiens egna Handlingar, som genom dess sarskildta Ledamoters arbeten, har Svenska Språkets gallicerande verkligen drifvits i stort och vissa alldeles ogiltiga ordformer: t. ex. *afundsvärdig*, i st. f. afundsvärd; *bevisning* i st. f. bevis *), *ords böjelser*, i st. f. böjningar (en oriktig Terminologi använd till och med i en offentlig Lärbok) m. fl. och origtiga ordställningar, t. ex. *rodnar ej för ord*, i st. f. ej rodnar; *intet det föragt* i st. f. icke det föragt o. s. v. -- Det Lexikon, hvilket Akademien redan vid sin första inrättning fick sig uppdraget att utarbета, har ännu hitills icke blifvit färdigt, och inga andra undersökningar af Språkets Theori, har Akademien ännu framgifvit, än den bekanta *Stafbyggnads-Läran*.

Det har längesedan blifvit anmärkt, huru affecterad dess skenbara djupsinighet är, emedan hela undersökningen på långt när, hvarken i filosofiskt, historiskt eller grammatikaliskt afseende gått till djupet. Och det löjlige och skelva i den långa listan på Franska ord, hvilka Akademien ansåg för Svenskan öumbarliga, och hvilka derföre på sitt eget barbariska vis borde stafvas, hafva redan utländningar anmärkt. Men det för

*) Bevisning utmärker den tankehandling man utför för att komma till beviset. Dessa båda ord böra således aldrig förväxlas, heldst som det hör till vårt språks inre väsende, att ändelsen *ing*, är en *Nota actionis*, t. ex. gerning, handling, kröning, stiftning, värning, halshuggning m. fl.

språket mest förderliga var väl, att Akademien, på den besynnerliga grundsatsen, att möjligheten af Rim borde underlättas, icke allenast velat borttröja alla, i ordens ändelser liggande åtskillnader mellan de olika Genera hos Adjectiverna och Supinerna. Så t. ex. ligger det i språkets gamla väsende att skriva, i Masculinum och Fœninum, *gifven*, i Neutrum *gifvet*, men Akademien ville införa Neutraformén *gifvit*, således densamma som för Perfectum Indicativi i Verberna. -- Deremot har nämnde Akademiens Afhandling haft den goda verkan, att den så temligen i allmänhet stadgat den vanliga Rättskrifningen, och i synnerhet satt användandet af de dubbla consonanterne utom vidare tvist. Det är längesedan bland de språklärde afgjort, att Consonanterna uttrycka det manliga och Vocalerna det qvinliga elementet i språken; hvadan det tungomål, i hvilket den manliga principen öfverväger, är rikt på Consonanter, då åter det, i hvilket den qvinliga är rådande, öfverflödar på Vocaler. Då det nu är afgjort, att den, mellan fiellar och skogar, af ett tappert folk talade Svenskan, helt och hållet besjålas af en manlig anda, så följer påtagligt, att Liljestråle *) alldeles misstagit sig om språkets Genius, då han yttrar sig: "Jag kan ej annat finna, än att Consonanternas fördubbling har äfven så liten grund som Vocalernas: den synes hos oss hafva tillkommit, såsom flere andra fel i rättskrifningen, af vanvård eller mindre begreppderom från äldre tider." Icke dess mindre hafva flere Författare, under olika perioder, varit af samma tanke, och därför också hafva flere periodiska försök blifvit gjorda, att, till trots af det äldra äldsta bruket, bortlemna de dubbla Consonanterna ur språket. Men hvad som aldrig starkast bevisar deras outhärlighet

och väsendtlighet, är att de dock likväl alltid snart återtagit sin rätt, till dess att den, på ganska goda grunder och enligt sunda Reglor, som man vill hoppas, för alltid fått den häfdad i Svenska Akademiens Stafbyggnadslära.

Ett annat gagn, som denna Afhandling verkat, är, att den väckte åter intresset för forskningar efter grunderna för Modersmålet, och framkallat ett ganska betydligt antal skrifter, i hvilka försök blifvit gjorda att fastställa dem. Dock måste man väl medgifva, att ingen af alla dessa skrifter är tillfredsställande. Deras Författare hafva, för att kunna göra dem dertill, alldeles för mycket saknat en nogare kännedom om det äldre språket, under alla dess evolutioner — ett omöjligt från hvilket kan hända ensamt författaren till *Försök i Svenska språkläran*, Hr Collnér, torde bora undantagas. Men deremot har han, genom Pestalozziska griller, öfverförda in i Svenska språktheorien, och bristande Logik i hufvudet, förvillat sin åsigt. Vidare skulle jag tro, att alla dessa våra Grammatiker felat deri, att de egentligen fastat sig vid de orthographiska och etymologiska delarne och lemnat, till det mesta, Syntaxen och Prosödien alldeles derhän. En djupare undersökning torde dock sätta det utom all tvifvel, att alla de fyra Grammatikens Afdelningar stå till hvarandra i det aldrig någonsin samband, och att det blir omöjligt att med säkerhet bestämma så väl ordens rättskrifning som formböjning, utan att äfven hafva klar reda på deras rätta ställning i period och deras ursprungliga grundljud. Slutligen är det min fasta öfvertygelse, att allt försök till grammatikaliskt regelbindande af språket är fåfångt och därför äfven i sin mån skadligt, innan man fått sig ett historiskt-kritiskt Lexikon, som upptager och framställer huru hvarje ord blifvit orthographerat, böjt och, i anseende till betydelsen, användt af de yp-

*) Om Talekonsten. Vid Præsidiij nedläggande i Kongl. Vet. Akad. 1784.

persta Författare inom hvarje period af språkets odlings-historia.

(Slut e. a. g.)

Anekdoter om Voltaire.

(Ur en snart utkommande Biografi öfver honom.)

Voltaire såg i Ministern Turgot mensklighetens, sanningens och upplysningens vän, och hoppades af hans kloka finansförvaltning de lyckligaste följder för sitt Fädernesland. Turgot bedrog ej detta hopp, men med Ministerns afgång var den ljusa utsigten för Frankrikes lycka försvunnen. -- Djupt kände Voltaire detta sår. Han fattade Ministerns begärade händer, fuktade dem med sina tårar, och sade: "låt mig få kyssa den hand, som underskrifvit folkets väl!" -- Turgot besökte en dag Voltaire hos Marquisen de Vilette, och råkade att ha ett anfall af sin podager. -- "Huru står det nu till?" frågade Voltaire. -- "Illa nog, sade Turgot, jag har mycken plåga." -- "Det tror jag," svarade V. Ni förekommer mig likasom belätet af Nebukadnezar." -- "Fötterna af lera, menar Ni?" -- "Och hufvudet af guld," tillade Voltaire.

Sedan Voltaire, efter första Representationen af *Merope*, hade gjort några förändringar i Polyphontes roll, gaf han den åt sin betjent för att återlemna till Aktören. Betjenten erinrade, att klockan redan var 12 på natten, och att Aktören sof. -- "Gå!" sade V., "tyranerne sofva aldrig."

Rättelser

I N:o 19 1:sta Sid. i Noten *st. True*, läs: *Fruc*. 2:a Sid. 2 Sp. rad. 32, *st. ruision* läs: *revision*, 3:e Sid. 2 Sp. rad. 29, *st. hågavgiftiga*, läs: *högavgiftiga*, S. S. o. Sp. rad. 22, *st. framdragas*, läs: *framdrogos*, S. S. o. Sp. rad. 32, *st. utträngde*, läs: *inträngde*. 4:de Sid. 1:a Sp. *st. Dilogai*, läs: *Isogai*.

N:o 21 utgifves nästa Måndag.

Stockholm, tryckt hos JOHAN IMNELIUS.

Kan jag få den äran att se Herr V.? frågade Lord B * * *. Han blef införd till Poeten, och talte till honom på ett ganska smickrande sätt. Men V. teg, såg honom i ansigtet, vände sig om, på det Lorden skulle få se honom på alla sidor, och sade ändtligen: "Milord, Ni betalar 5 Sous" (priset, hvarfore man den tiden såg vilda djur i Paris.) Engelsen tog i fickan, och sade: "här äro 15; jag utber mig att få komma igen i morgon och öfvermorgon." Detta svar behagade V. som bad om det nöjet att ännu längre få behålla Lorden på Ferney.

Bland de många stora män, som besökte V. på Ferney, var äfven *Franklin*. V. hade nu förlorat färdigheten att tala Engelska, men gjorde likväl ett försök. Slutligen måste han åter gripa till Fransyskan, och sade: "Jag kunde ej motstå det nöjet att ett ögonblick uttrycka mig på *Franklins* språk. -- *Franklin* hade en ung sonson i sitt sällskap, till hvilken han sade: "Min son, du bör falla på knä för denna store man." Ynglingen lydde, och bad om hans välsignelse. V. upplyfte honom och lade handen på hans hufvud med de orden: *God and Liberty!* det är den enda välsignelse, som kan anstå *Franklins* sonson."

Voltaire frågade en Parlaments-Prezident, huru man kunnat fälla en så ursinnig dom i *Calas* process. Den bästa häst snafvar också någon gång, svarade Presidenten. -- "Utan tvifvel," inföll V., "men ett helt stall fullt med hästar?!"